

Comparative Turkish Dialects and Literatures
Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Cilt/ Volume 1, Sayı / Issue 1, Mayıs/ May 2022, 1-10

Atıf/Citation: Adıgüzel, S. (2022). Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Bir Metinlerarasılık Örneği Olarak Kemal Abdulla'nın Casus Adlı Piyesi. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*. 1 (1). 1-10.

**DEDE KORKUT HİKÂYELERİ ÜZERİNE BİR METİNLERARASILIK
ÖRNEĞİ OLARAK KEMAL ABDULLA'NIN CASUS ADLI PİYESİ**

**As An Example of Intertextuality on Dede Korkut Hikayeleri, “The Casus”
Play Of Kemal Abdulla**

Araştırma Makalesi / Research Article

(Makale Geliş Tarihi: 20.02.2022 / Kabul Tarihi: 11.04.2022)

Sedat ADIGÜZEL*

Öz

Metin incelemelerinde özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında önemli yenilikler olduğu görülür. Bu dönemden itibaren metinlere farklı unsurlar dâhil edilerek hem metnin anlamı derinleştirilmiş hem de yeni inceleme yöntemleri ortaya konulmuştur. Bu metin inceleme yöntemlerinden biri de metinlerarasılıktır. Temeli Mikhail Bakhtin tarafından atılan, kuralları Fransız kuramcı Julia Kristeva tarafından konulan bu yöntem, metinlerin başka metinlerle olan ilişkisini bir sistem içerisinde inceler.

Bu çalışmamızda Azerbaycan edebiyatının son dönem yazarları arasında önemli bir yere sahip olan Kemal Abdulla'nın Casus adlı oyununun, metinlerarasılığın türev ilişkilerinden olan yapısal ve anlamsal dönüştürüm açısından Dede Korkut Hikâyeleri ile olan ilişkisi tahlil edilmiştir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin, Azerbaycan edebiyatında modern metinler üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Kemal Abdulla da metinlerinde bu etkiyi devam ettiren yazarlar arasındadır ve yazarın Casus adlı eseri bunun güzel bir örneğidir. Casus, Dede Korkut Hikâyeleri'nde yan anlatı olarak yer alan

*Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü; Prof. Dr. Ataturk University Faculty of Letters, *Contemporary Turkish Dialects and Literatures*, sadiguzel@atauni.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3509-0240>

bir konunun yeni bir metinde temel anlatı olarak ele alınmasıyla oluşturulmuş yeni bir metindir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Casus, Metinlerarasılık, Kemal Abdulla

Abstract

There have been significant improvements in text analysis methods, especially after the Second World War. From this period, different types of objects were included in the text by the authors. Thus, text meanings were deepened, and new methods of text analysis were produced. One of these text analysis methods is intertextuality. It was described by Mikhail Bakhtin primarily, and the French theorist Julia Kristeva has made the rules of the procedure. In this way, we can review the relationships of the different texts in a systematic manner.

In this study, we analyzed the relationship between "The Casus" play of Kemal Abdulla, a noteworthy author of Azerbaijan in the last era, and Dede Korkut Hikayeleri in the aspect of the structural and semantic transformation of the intertextuality method.

Dede Korkut Hikayeleri has a significant effect on Azerbaijan's modern literary texts. Kemal Abdulla maintains this effect, and "The Casus" is an excellent example of this situation. This work of Abdulla has been written as the narration of a secondary issue of Dede Korkut Hikayeleri as the main subject in a new text.

Keywords: Dede Korkut, Casus, Intertextuality, Kemal Abdulla

Giriş

Bir edebî metnin başka metinlerle ilişkilendirilerek çözümlenebilmesi metni anlamlandırmada ve ona yeni anlam alanları kazandırmada araştırmacının önünde yeni kapılar açmaktadır. Bu bağlamda metinlerarasılık ve metinlerarası çözümlenmeler son dönemlerde araştırmacıların sıklıkla başvurduğu eleştiri yöntemlerinden biri haline gelmiştir. *"İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra roman kuramcıları, metni artık tek başına bir oluşum olarak incelemeyi bırakmış, metin üzerinde etkili olabilecek çevresel faktörleri de metnin oluşumunda etkin unsurlar olarak kabul etmeye başlamışlardır"* (Adıgüzel 2009: 11).

Eseri artık tek başına incelemenin onu tamamıyla kapsayıcı olmadığını düşünen bazı araştırmacılar, eseri kuşatan bütün unsurların yanı sıra hem yazarı hem de eseri anlamak ve yapısal bakımdan etkileyebilecek bütün sözsözsel unsurları değerlendirme yoluna gitmişlerdir. Genette'in metinlerarasılık tanımı, metni anlamlandırmada eski metinlerle yeni metinler arasındaki ilişkinin önemine değinir. *"G. Genette*

ise "bir yapıtta ondan daha öncekiler ve sonrakiler arasında kurulan ilişkilerin okur tarafından algılanmasına metinlerarası ilişkiler adını verir" (Kıran Ayşe; Kıran Zeynel 2003: 303). Bu durum bir metin için düz bir bütünlük anlayışının kaybolması anlamına gelmektedir. Metni klasik bir yazı, yazarı da metnin tamamının tek hâkimi olarak kabul eden klasik yazar anlayışının dışına çıkarmaktadır. Bu bağlamda metinlerarasılık incelemeleri metni tek bir bütünlükten ziyade farklı unsurların ve farklı metinlerin alıntı, gönderge, anıştırma, kolaj ve yeniden yazma gibi metinlerarası yöntemleriyle biraraya geldiği bir anlayışla değerlendirir. "Metinlerarasının yaratılmasıyla yazardan bölünmüş, parçalanmış bir özne anlayışına, bir kaynak ya da etki anlayışından söylemde ayrışık unsurların genel ve belirsiz bir oluş içerisinde olduğu anlayışına, gelişimin sürdüğü anlayışından metnin başka metinlere ait parçaların bir değiş tokuş yeri olduğu, başka metinlere ait gösterge dizelerinin yeniden dağıtıldığı, ayrışıklık özelliğiyle belirlenen bir metin anlayışına geçilir" (Aktulum 1999: 9)

Michael Bakhtin'in metin ve metin incelemesi görüşleri temelinde Julia Kristeva tarafından ortaya konulan metinlerarasılık kavramı yukarıda da belirttiğimiz gibi metin anlayışı ile birlikte metne yaklaşma eğilimlerinin de değişmesine sebep olmuştur. "Özellikle Julia Kristeva, postmodern eleştiri alanında metnin başka metinlerle, başka söylemlerle kurduğu ilişkileri ve söylemin sürekli olarak başka söylemlere açık olduğu, her söylemin aynı zamanda başka söylemlere yer vererek bir çokseslilik özelliğiyle belirlediği olgusunu göstermek için 'metinlerarası' kavramını ortaya atar."(Aktulum 1999: 11).

Metinlerarasılık bir metin tahlili yöntemi olarak eleştiri kuramları arasında yerini aldıktan sonra kendi kuramsal alt başlıklarını da ortaya koymuştur. Alıntı, gönderge, gizli alıntı (aşırma), anıştırma, yansılama (parodi), alaycı dönüştürüm, öykünme, ana metinlerin ciddi düzende dönüşümü, biçimsel dönüşümler (çeviri, konuşklaştırma, düzyazılaştırma, özetleme vs.), klişe-basma kalıp sözler, anlatı içinde anlatı, palempsest, kolaj ve yeniden yazma gibi alt başlıklarla bir inceleme yöntemi ortaya koymuştur.

Bir metni onu kuşatan bütün yapıların etkisinde kalarak değerlendirdiğimiz zaman, metnin ve yazarın içinden çıktığı kültürel yapının bütün unsurlarını bu değerlendirme içerisinde etkin olarak kabul etmek durumunda kalırız. Metnin özellikle anlamsal olarak bu etkiyle şekillendiği dikkatten kaçırılmamalıdır. Bu işlem için adeta bir yeniden okuma ve yeniden anlamlandırma tanımlamasını yapmak yanlış olmayacaktır. Bunun metinle eski metinler; metinle kültür; metinle dil arasında diyalektik bir ilişki olduğu unutulmamalıdır. Bunlar metnin anlam kazanmasında ve

algılanabilirlik düzeyinde okur-metin ve yazar arasında diyalektik bir ilişkidir. Özellikle kültürel malzeme bakımından zengin içeriğe sahip olan metinlerde metinlerarasılık ilişkiler düzlemlerinin daha derin olduğu görülmektedir. Çünkü folklor malzemesi halkın dünyasında derin izler taşır ve anlamlandırabilme düzeyleri yüksektir. Bu nedenle modern yazarın halk edebiyatı malzemesine yönelmesinin de gerçek nedenlerinden biri okuru ile aynı kültürel düzeyde bulunan ve ortak sembollerle metnine okurun dünyasında yeni anlamlar kazandırmaktadır.

Azerbaycan Edebiyatında Halk Edebiyatına Metinlerarasılık Bağlamda Yaklaşım

Azerbaycan edebiyatında özellikle halk edebiyatı malzemesinin yazarlar tarafından çok dikkatli ve çok yönlü kullanıldığını görmekteyiz. Bu durumun farklı izahları olmakla birlikte en temel noktadan bu durumu şöyle değerlendirebiliriz. Azerbaycan halk edebiyatında malzemenin çok zengin oluşu ve Azerbaycan Türkünün halk edebiyatına olan ilgisi modern yazarları da bu malzemedan faydalanmaya sevk etmiştir. Bir diğer husus ise özellikle Sovyetler Birliği döneminde halk edebiyatının, halkın millî bilincini muhafazasında Azerbaycan Türklerinin adeta bir sığınağı oluşudur.

“Bağlamsal değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan anlamsal dönüşüm yazınsal bağlamda önceki şu ya da bu folklorik bir unsuru yeniden kullanıma sokan bir yazarın metninde vazgeçilmez bir duraktır, çünkü folklorik bir unsurun anlamsal biçimsel bir dönüşümü bağlamsal dönüşümün göz önünde bulundurulmasıyla kavranabilecektir. Folklorik ürünleri bu türden bir tutumla dönüştürerek yeniden kullanıma sokan yapıt sayısı oldukça fazladır: Örneğin Nasreddin Hoca Hikâyeleri, Leyle ile Mecnun, Dede Korkut Hikâyeleri, Gılgamış Destanı vd. yapıtlar hemen akla gelen ilk bilinenler arasındadır”(Aktulum 2013: 33).

Özellikle Sovyetler Birliği döneminde yazarların folklor malzemesi üzerine yaptıkları bütün metinlerarasılık örneklerinin milli bilinç unsuru olarak halk edebiyatının yeniden dikkatlere sunumu işidir. Folklor malzemesinin Azerbaycanlı yazarlar tarafından çok özenli değerlendirilmesini ve halk edebiyatının, modern metinlerde yeniden gündeme getirilmesini egemen ideoloji olan sosyalist anlayışın kültür üzerindeki olumsuz etkisi ve baskısı dikkate alınarak değerlendirmek gerekmektedir.

Azerbaycan edebiyatını farklı yönleriyle incelediğimiz zaman modern edebiyatla halk edebiyatının bu sağlam ilişkisi birçok eserde dikkatimizi çeker. *“Hem geçmişle özdeşleşme hem de anlamsal ve biçimsel olarak geçmişin modern metne uyarlanması açısından folklor-metin ilişkisi metinlerarasılık açısından önem arz eder.*

Bu durum iki farklı dünyanın iç içe geçmesidir” (Adıgüzel 2009: 24). Modern Azerbaycan edebiyatında Dede Korkut Hikâyeleri ile birçok yazarın eserlerinde istifade etmesi doğrudan veya dolaylı bu hikâyeleri kendi eserinin içine alması yukarıda bahsettiğimiz bilinci koruma ve halkın bu hikâyelere olan ilgisi ile açıklanabilir. “Folklorik bir ürünün müzeleşmesinin, sıradanlaşmasının, unutulmasının önüne geçme yollarından birisi öyleyse onların bir metinlerarasılık/söylemlerarasılık sürecine dâhil edilmesidir. Alan Dundes’in dediği gibi ‘milli kimliğin varlığı’ böyle bir işleme olasıdır (kuşkusuz metinlerarası kullanımın tek işlevi bununla sınırlı değildir)” (Aktulum 2013: 34).

Böylece folklorik metinler yazarla ve yazarın çağdaşı olan okur kitlesi ile zamandaş hale gelir. Bu durum beğenisini daha önce ispatlamış metinlerin tekrar hayat bulması, canlanmasıdır. Ortaya çıktıkları dönemlerde içerdikleri ve taşıdıkları mesaj ve değer içeriklerine ilave olarak yeni bir bakış açısı ve yeni bir anlayışla tekrar edebiyatın gündemine taşınmalarıdır. *“Halk bilgisi (folklor) ürünlerinin metinleşmesi beraberinde metinsel yaklaşımları getirmiş ve bu ürünlerin metne dayalı yaklaşımlarla ele alınmalarının gerekliliği fark edilmiştir. Bu yaklaşımlardan biri olan metinlerarasılık durağanlaşan folklorik değerlerin hareketli bir yapıya bürünmesine olanak tanımıştır. Çünkü metinleşen değerler, alışkanlıklar, yaşam biçimleri, görenekler vb. metinlerarasılık aracılığıyla kurgulaştırılıp yeni bağlamlarda yeniden kullanıma sokulmuştur” (Güvenç 2019: 44).*

Dede Korkut Hikâyeleri ve Azerbaycan Edebiyatı

Dede Korkut Hikâyeleri, Türk dünyasının edebî mirası olarak Türk kültürünün en güzel örneklerinden biri olarak kabul edilebilir. Türk kültür tarihinin bütün zenginliklerine sahip olan bu eser Türklük anlayışının başyapıtıdır. Bu özelliği ile ortaya çıkarıldığı ilk andan günümüze kadar ilgi odağı olmuştur. *“Dede Korkut dünyası bugün bile bizi kendine hayran bırakmaktan usanmıyor. O bize, bugün de kendimizi daha yakın tanımamız için yeni yeni anahtarlar veriyor. Sadece bu anahtarlara uygun kilitleri bulmak gerekiyor. Bir de bu kilitler açıldığında o kapalı kapılar arkasında yatan güzel değerleri özenle toplayıp, bir yere yığarak asırların uykusundan uyandırmamız, onları bugünkü gururumuza veya tevazukarlığımıza, bugünkü arzumuz veya gerçekçiliğimize, iddiamıza veya imkânlarımıza düzgün biçimde ekleyebilmemiz gerekiyor” (Abdullah 1997: 22).*

Dede Korkut Hikâyeleri taşıdıkları özellikler ve içerikleri bakımından Türk milleti için milli bilincin önemli kaynaklarından biridir. Kaynakları bakımından kökenleri Türk mitolojisine kadar götürülebilen bu metinler Türk dünyasının kültürel birlikteliğinde en önemli değerlerdir. *“Dünya Türklerinin, bunlar arasında Oğuzların*

manevi servetler hazinesinin en nadir incilerinden olan 'Kitab-ı Dede Korkut' genel Türk tarihinin araştırılması için emsalsiz tarihi kaynaktır. Daha doğrusu 'Kitab-ı Dede Korkut' boylarındaki son derece zengin tarihi materyal en eski Paleo-Asya devrinden başlayarak Altay-Türk halklarının büyük geçmişinin birçok meselelerini aydınlatmak için araştırmacılara büyük fırsatlar verir" (Mahmudov 2004: 18).

Azerbaycan'da 1930 yıllarında başlayan bilimsel çalışmalarla bu hikâyelere olan ilgi her geçen gün artmıştır. Sovyet yöneticileri Dede Korkut Hikâyeleri'nin özellikle Azerbaycan Türkleri üzerindeki etkisini ve milli bilincin muhafazasındaki gücünü gördükleri için Dede Korkut Hikâyeleri'ni halkın en büyük düşmanı ilan etmiş ve yasaklamışlardır. Bu yasaklar da Dede Korkut Hikâyeleri'ne olan ilginin önüne geçememiştir. Azerbaycan Türklerinin Dede Korkut Hikâyeleri'ni sahiplenmeleri diğer Türk coğrafyalarında olandan daha farklıdır. Bu metinleri Azerbaycan Türklüğünün tarihi metinleri olarak kabul eder ve bu metinlerin Azerbaycan'dan yayıldığı hissiyle metinlere daha duygusal bir yaklaşım sergilerler. Bu nedenle Azerbaycan'da Dede Korkut Hikâyeleri ve bu hikâyeler üzerine yapılan çalışmalar daha fazla milli hislerle yüklüdür. *"Milli destanın dokuzuncu vasfı bir coğrafyaya sahip olmasıdır. Dede Korkut'ta da tarihe dayanma vasfının tabii bir neticesi olarak böyle bir coğrafya vardır. Bu coğrafya görünüşte ve ön planda Doğu Anadolu ve Azerbaycan sahasıdır. Fakat bunun arkasında ya doğrudan doğruya veya çok defa bu sahaya adapte edilmiş olarak Orta Asya'nın, Türkistan coğrafyasının unsurları yatar. Böylece eser destan olarak, zamansız ve mekânız olan masal ve efsaneden ayrılmış olur"* (Ergin 1990: 7).

Muharrem Ergin'in belirttiği gibi hikâyelerin mekânlarının arasında Azerbaycan'ın oluşu ve Dede Korkut'un dilinin Azerbaycan Türkçesine olan yakınlığı dolayısıyla hem bu metinler üzerine akademik çalışmalar yapan araştırmacıların hem de modern Azerbaycan edebiyatının temsilcileri olan yazar ve şairlerin bu metinlerin kökenini Azerbaycan olarak görmeleri oldukça doğaldır.

Modern edebiyat ve yazarlar da bu ilgiden uzak kalmamıştır. Özellikle bu hikâyelerin millî hisler üzerindeki etkisi modern metinlerin üzerinde de hissedilmiş, Dede Korkut merkezli birçok yeni metin ortaya çıkmıştır. *"Dede Korkut Hikâyeleri'ne yönelen her metin bizlere bu hikâyeleri farklı bir anlamsal ve kurgusal boyut ile sunmaktadır. Asıl metnin üzerinden yüzyıllar geçmiş olmasına rağmen güncelliğini koruması ve yeni edebi türlere kaynaklık edebilecek kadar zengin bir kurguya sahip olması, bu hikâyelerin ne kadar değerli metinler olduğunun önemli bir göstergesidir"* (Adıgüzel 2009: 56).

Casus ve Dede Korkut Hikâyeleri

Dede Korkut Hikâyeleri üzerine yeni anlamsal ve yapısal dönüşümler içeren modern metinlerden biri Kemal Abdulla'nın *Casus* adlı oyunudur. *Casus*, Dede Korkut hikâyeleri ve kahramanları çerçevesinde oluşturulmuş yeni bir metindir. *Casus*, bir tiyatro eseridir ve Dede Korkut Hikâyeleri'nin yeni bir kurguyla orijinal metinden tamamen farklı bir türe uyarlamasının güzel bir örneğidir. *Casus*'u metinlerarasılık yöntemi içerisinde asıl metne bağlayan iki unsur üzerinde durmak gerekmektedir. Bunlar biçimsel dönüştürüm ve alaycı dönüştürümdür. Kubilay Aktulum, alaycı dönüştürümü şöyle tanımlar: “*Bir yapıtın konusunu ve/veya içeriğini değiştirerek daha çok, ciddi bir yapıtın gülünç, eğlendirici bir yapıtı türetmek... Gerçekten de alaycı dönüştürüm, soylu bir tür olan destanı alaya almak, destan yazısının ciddi havası içerisine komik unsurlar katmak böylelikle tonunu değiştirerek, okuru eğlendirmek amacı güder*” (Aktulum 1999: 126-127).

Ciddi bir metinden eğlence unsurları çıkarmak olarak tanımlarken dikkat edilmesi gereken husus şudur; gaye metinle alay etmek veya onu küçük düşürmek değildir. Metnin kişilerinin ve konusunun korunması esastır. Biçimsel Dönüşüm ise metnin yapısına yani biçime yönelik yapılan bir dönüşüm biçimidir. Metnin diliyle ve şekliyle oynamak olarak da tanımlayabiliriz. “*Düzyazı biçiminde yazılmış bir metni dizeler halinde yeniden yazma yöntemi koşuklaştırma olarak adlandırılır... Koşuklaştırmanın tam tersi bir devinimle, bu kez dizeler halinde yazılmış bir metni düzyazıya dönüştürmek söz konusudur*” (Aktulum 1999: 143).

Kemal Abdulla'nın *Casus* adlı eseri, Dede Korkut Hikâyeleri'ne yönelik hem alaycı hem de biçimsel bir dönüştürüm örneği sunar. Eser yarı mistik yarı real oyun olarak tanıtılır. Özellikle mistik kısım *Casus*'un komedi tarafı olarak dikkati çekmektedir.

Casus, Dede Korkut Hikâyeleri'ne yönelik açık bir gönderge ile başlar. Bu kısım iki metin arasındaki metinlerarasılık bağının ilk ve sağlam işaretidir. Oyunun başlangıcı olan ‘İştirak Edirler’ başlığı altında I. perdede yer alan oyuncuların isimleri verilir.

“İŞTİRAK EDİRLER:

Dede Gorgud

Gazan Han

Burla Hatun

Boğazca Fatma

Beyrek

Aruz Goca

Şirşemseddin

Bekil" (Abbdulla 2004: 290).

Bu karakterlerin hepsi Dede Korkut Hikâyeleri'nin kahramanlarıdır. Bu açık gönderge okurun ve izleyicinin zihnini Dede Korkut Hikâyeleri'ne yönlendirir. Bunun dışında Dede Korkut'a açık göndergelerle bağlantı kurularak okur zihinsel gitgellere zorlanır. Özellikle Dede Korkut metinlerine ait klişe-basmakalıp sözlerle iki metin birbirine bağlanır. "*Ecel aldı yer gizledi... Ağ çadır, gara çadır... Allah Allah demeyince işler önmez... Yağı düşman dost olmaz. Esgî pambığ bez olmaz. Yaga yapa garlar yağsa...*" bu ifadeler Dede Korkut hikâyelerinde kullanıldığı gibi *Casus*'a alınmıştır.

Casus, Dede Korkut Hikâyeleri'nde var olan ama hiçbir hikâyede açıklığa kavuşturulmayan casusluk olayını komedi unsurlarıyla yeniden kurgulanmasıdır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kazan Han'ın ava çıktığını; Begil'in attan düşerek ayağını kırdığını; Beyrek'in gerdek çadırının yerini düşmana bildiren bir casus vardır. Hikâyelerde bu casus hakkında hiçbir bilgiye rastlanmaz. *Casus* da ise bu olay metnin komedi unsurları da içine katılarak ana metinlerden farklı bir yeni anlatı içerisinde aktarılır. "*Beyrek, Kazan Han'a Oğuz'da bir casus olduğu haberini getirir. Bu casus boğazca Fatma'nın oğludur. Babası belli olmayan genç tutuklanır. Boğazca Fatma oğlunu kurtarmak için Oğuz beylerini tek tek dolaşır ve oğlunun babasının onlar olduğunu söyler. Gençliklerinde Boğazca Fatma ile ilişkileri olan Oğuz beyleri bu haber üzerine oğlamı öldürmekten vazgeçerler*" (Adıgüzel; 2009: 141).

Beylerin bu haberi aldıktan sonra genci kurtarmak için düşdükleri durum metnin komik unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Casusluk olayı üzerine bu kadar ayrıntılı olarak durulması ve anlatının merkezine alınması metindeki en önemli anlamsal dönüşüm örneğidir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde yan anlatı olarak bile değerlendirilmeyeceğimiz bir olayın, bu metinlerden yola çıkılarak oluşturulmuş ve biçimsel olarak tamamen farklı, yeni bir metinde anlatının yemeline yerleştirilmesi okur için yeni bir zihni alanın açılmasıdır. Bu durum okuru, çok iyi bildiği bir metinde zihnen yeni anlam alanlarına taşımaktadır. Bir yöntem olarak metinlerarasılıkta değerlendirilen hususlardan biri de metnin anlamını zenginleştiren ve ona yeni boyutlar kazandıran bu anlam alanlarıdır.

Casus'ta ise Dede Korkut Hikâyeleri'nde sadece bir tamamlayıcı unsur olarak geçen casusluk, Kemal Abdulla'nın eserinde bambaşka bir yapıya bürünür. Salur

Kazan'ın Evinin Yağmalandığı boyda, Salur Kazan'ın avda olduğunu düşmana haber veren bir casus vardır. “*Kâfirin casusu casusladı, vardı kâfirler azgını Şökli Melik'e haber verdi. Yedi bir kaftanın ardi yırtmaçlı, yarısından kara saçlı, pis dinli, din düşmanı alaca atlı kâfir bindi, dörtnala hücum etti...*” (Ergin 1990: 39). Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek boyunda ise Beyrek'in gerdek çadırının yerini düşmana bildiren bir casustan bahsedilir. “*Kırk yiğit ile yiyp içip oturuyorlardı. Murada maksuda ermesin, kâfirin casusu bunları casusladı. Bayburd hisarının beyine haber verdi*” (Ergin 1990: 69). Begil Oğlu Emre'nin boyunda ise Begil'in attan düşüp ayağını kırdığını düşmana bir casus haber verir. “*Meğer kâfirin casusu var idi. Bu haberi işitip vardı Tekür'e haber verdi...*” (Ergin 1990: 169). Dede Korkut Hikâyeleri'nde olayların arsında bir bağlantı veya geçiş unsuru olarak dikkatimiz çeken casusla ilgili bildüklerimiz bunlarla sınırlıdır. Kemal Abdulla'nın metninde ise kurgunun adı olacak kadar anlatının merkezine yerleştirilmiştir.

Casus'ta, Dede Korkut Hikâyeleri'nin alaycı dönüştürümün konu akışındaki bir diğer yansıması da kahramanların ana metindeki ciddi rollerinin tamamen yok olmasıdır. Ana metinde ciddi kahramanlar *Casus*'ta gençlik yıllarında yaptıkları bir hata karşısında ezilmekte hatta bu hatalarının ortaya çıkacağı endişesiyle küçülmektedirler. Bu durum onları asıl metindeki rollerinden uzaklaştırıp daha sıradan bireyler haline getirir.

“Burla Hatun. Casus Aruzdandı.

Gazan. Yoh. Boğazca Fatmanın oğludu.

Burla Hatun. Aruzun işidi bu.

Gazan. Boğazcanın işidi. Ana-bala birleşibler bu işi görübler.

Burla Hatun. Beri bahgil, gözüm bahtı, gönlüm tahtı, ne çoh Boğazca, Boğazca salmısan?! Dilinle bir Fatma deyirsen, on Fatma da gözünden tökülür... Nedi, cavanlığın yadına düşüb?!

Gazan. Kimin, benim?

Burla Hatun. Ele bilirsen unutmuşam Fatma, Fatma sayıgladığın geceleri” (Abdulla 2004: 301).

Dede Korkut Hikâyeleri on iki ayrı hikâye ve bir mukaddimeden meydana gelmiştir. On iki hikâyenin her biri farklı bir ad taşır. *Casus*, bu hikâyelerin adlarından biri olmamakla birlikte konu olarak da bu hikâyelerin herhangi birine tam olarak bağlanamaz. *Casus*, hem kahraman adları ve özellikleri bakımından hem de olay örgüsünün kuruluşu bakımından on iki hikâyenin bir metinde harmanlanmış biçimidir.

Dede Korkut kahramanları adları ve olay örgüsü içerisindeki rolleri değiştirilmeden yeni metne taşınmışlardır. Bu durum biçimsel dönüşümün bir örneği olarak *Casus*'ta kullanılmıştır. Metnin içerisine Dede Korkut'ta olmayan masal motiflerinin de katılmış olması biçimsel dönüşüm örneği olarak değerlendirilmelidir. Bu durum asıl metinde olmayan biçime yönelik bir uyarlamadır. “*Qorgud. Tük gabına ehtiyac yohdu, Gazan. Sen tük yandıranda başımdan az galır od-alov çıha. Ne deyirsen indi? Men sene söylemedimmi bu casus meselesine çoh da baş goşma. Peşman olacagsan... Gazan. Dede, ele peşman oldum, amma ondan keçdi. İmdi mene bir şeyi agâh ele. Şirşemseddin, sen çekil gırağa*” (Abdulla 2004: 318).

Sonuç

Azerbaycan edebiyatında Dede Korkut merkezli olarak üretilen birçok modern metin vardır. Dede Korkut Hikâyeleri'nin bu açıdan birçok metne kaynaklık ettiğini söyleyebiliriz. Bu hikâyelerin halk arasında çok sevilen metinler olması dolayısıyla yazarlar Dede Korkut'la farklı metinlerarasılık unsurları ile bağ kuran modern metinler üretmişlerdir. Kemal Abdulla'nın *Casus* adlı tiyatro eseri de metinlerarasılık unsurlarından anlamsal ve biçimsel dönüşüm örneği sergilemektedir. Folklor ve modern metinler arasındaki metinlerarasılık unsurları baskımından değerlendirildiğinde halk kültürüne ait önemli değerlerin ve birikimlerin modern metinler üzerindeki etkilerinin yanısıra modern metinlerin de folklor malzemesini günümüze taşıdığı görülmektedir. Bu durum metinlerarasılığın temel prensiplerinden biri olan diyalojizmin de önemli bir göstergesidir. Sadece metinleri ve konuların değil aynı zamanda kahramanların da halk edebiyatı metinlerinden modern metinlere geçtiği ve bu metinlerde varlıklarını devam ettirdikleri de görülmektedir.

Kaynakça

- Abdulla, Kemal (2004) “*Casus*”, *Korkut Edebiyatı Bedii Eserler*, Bakü: Önder Neşriyyat.
- Abdullah, Kemal (1997) *Gizli Dede Korkut*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Adıgüzel, Sedat (2009) *Modern Azerbaycan Edebiyatında Dede Korkut*. Ankara: Fenomen Yayınları.
- Aktulum, Kubilay (1999) *Metinlerarası İlişkiler*, Ankara: Öteki Yayınevi.
- Aktulum, Kubilay (2013) *Folklor ve Metinlerarasılık*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Ergin, Muharrem (1990) *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Güvenç, Ahmet Özgür (2019) *Halk Anlatılarının Yeniden Yazımı Sürecinde Tepegöz (1923-2018)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

11

Kıran, Ayşe; Kıran, Zeynel (2003) *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Mahmudov, Yakub (2004) “*Dede Korkut Kitabı Halkın Yarattığı ve Yaşattığı Tarih*”, *Dede Korkut Dünyası*, Bakü: Önder Neşriyyat.